

**JUHLAJULKAISU**

**PAAVO KASTARI**

**1907 · 13/11 · 1977**

**SUOMALAINEN LAKIMIESYHDISTYS**

Vammala 1978. Vammalan Kirjapaino Oy.

ISBN 951-9068-80-5 (sid.)

ISBN 951-9068-81-3 (1/2 nahk.)

ISBN 978-951-855-872-2 (PDF)

## Oikeushenkilöt ja perusoikeudet

1. Kysymys siitä, nauttivatko oikeushenkilöt hallitusmuodon II luvussa tarkoitettuja »yleisiä oikeuksia» perusoikeuksina<sup>1</sup>, on kiistanalainen. Oikeastaan erimielisyydet koskevat vain yksityisoikeudellisia oikeushenkilöitä, sillä julkisoikeudellisten osalta ollaan yksimielisiä siitä, etteivät perusoikeudet kuulu niille. Valtion kohdalta tämä onkin luonnollista, koska valtio ei kaipaa suojaa itseään vastaan.<sup>2</sup> Myöskin ollaan yhtä mieltä siitä, etteivät ulkomaalaiset, luonnolliset henkilöt tai oikeushenkilöt, pääse osallisiksi perustuslain-suojasta.

Oikeushenkilöiden olemassaolo perustuu valtion tahtoon. Julkisoikeudellisten ja yksityisoikeudellisten oikeushenkilöiden kesken on kuitenkin periaatteellinen ero siinä mielessä, että edelliset (esim. kunnat) on pantu toimittamaan julkisia tehtäviä, osaksi itsenäisiä, osaksi oikeastaan valtiolle kuuluvia. Jälkimmäisten olemassaolon oikeutus taas perustuu siihen, että niiden tarkoituksena on helpottaa yksityisten kansalaisten pyrkimyksiä taloudellisella alalla tai aatteellisissa riennoissa. Valtio takaa yksilöille mahdollisuuden yhdistää voimavaroja ja ponnistuksia, jolloin pystytään saavuttamaan sellaisia tuloksia, joihin yksilö ei yksinään yllä.

On selvää, että järjestyneessä yhteiskunnassa myös oikeushenkilöiden oikeushyvät (esim. omaisuus ja kotirauha) on suojattava. Tämä tapahtuu lähinnä rangaistussäännöksin. Rikosoikeudellinen suoja tai asialegitimitatio ei kuitenkaan sellaisenaan ole todisteena

<sup>1</sup> Pantakoon tähän yleisesti siteerattu Merikosken määritelmä, jonka mukaan perusoikeudet ovat »erityisen pysyvyyden omaavia julkisoikeudellisia normeja, joiden kautta valtio itseään eräissä suhteissa rajoittaen luo valtansa alaiselle yksilölle valtion asioihin puuttumisvallan ulkopuolelle jäävän vapauspiirin». *Merikoski*, Suomen julkisoikeus pääpiirteittäin I 2. p, Porvoo 1962, s. 33.

<sup>2</sup> Eri asia on, että valtion (omaisuus)edut saattavat joutua ristiriitaan yksityisten ja itsehallintoyhdyskuntien vastaavien etujen kanssa, mutta kun valtiolla on hallussaan lainsäädäntövalta, se voi siten suojata itsensä. Vrt. *Ross*, Dansk Statsforfatningsret, 2. p 1966, s. 641, joka huomauttaa, että oikeushenkilöt, niihin luettuna valtio, ovat samanlaisen omaisuuden suojan tarpeessa kuin yksityisetkin henkilöt.

perusoikeuden olemassaolosta. Lainsäätäjä ei ole pyrkinytkään suojaamaan perusoikeuksina kaikkia niitä oikeuksia ja intressejä, joita oikeusjärjestys sellaisinaan suojaa.

Useat kotimaiset tutkijat ovat sitä mieltä, että suomalaisetkaan oikeushenkilöt eivät nauti perusoikeuksien suojaa suoranaisesti, vaan ainoastaan välillisesti siinä tapauksessa, että oikeushenkilön oikeuksiin puuttuminen kajoaa sen jäsenenä tai osakkaana olevan yksityisen kansalaisen perusoikeuksiin.<sup>3</sup>

Eräät taas katsovat, että hallitusmuodon II luvussa tarkoitetut perusoikeudet kuuluvat välittömästi yksityisoikeudellisille oikeushenkilöille sellaisinaan.<sup>4</sup>

Tämän käsityksen mukaan ei tarvitse ryhtyä tutkimaan, loukataanko esim. oikeushenkilöiden kirjesalaisuuden lakkauttamisella 10.000 osakkaan tai joidenkin heistä vastaavaa perusoikeutta, vaan oikeushenkilö nauttii välittömästi perusoikeussuojaa. Tämä käsitys tuntuu ainakin puusta katsoen mielekkäältä ja käytännölliseltä.

Periaatteelliselta kannalta on puolustettavissa, että yksityisoikeudelliset oikeushenkilöt nauttivat perusoikeussuojaa, joka kohdistaa kärkeänsä myös lainsäätäjään. Ei voi olla oikein eikä yhteiskunnan edun mukaista, että kun valtio perustuslain mukaan ei voi puuttua joihinkin kansalaisten oikeushyviin, se houkuttelee heidät perustamaan oikeushenkilöitä ja tunkeutuu sitten niiden oikeuspiiriin.

2. Ennen vuoden 1919 hallitusmuotoa ei meillä tunnettu muodollisen suojan puolesta korostettuja kansalaisen perusoikeuksia. Poikkeuksen muodosti v. 1906 annettu perustuslaki, jossa kansalaisille taattiin lausuntovapaus, kokoontumisvapaus ja yhdistymisvapaus.<sup>5</sup>

Rikoslainsäädäntö luonnollisesti suojasi sekä yksityisiä kansalaisia että oikeushenkilöitä toisten yksityisten (ei-viranomaisten) hyökkäyksiltä. Mutta se antoi suojaa myös virkamiehille ja sitä kautta valtiota vastaan. Rikoslain 40 luku sisälsi lukuisia rangaistussäännöksiä virkamiesten virkarikoksista. Loukatulla olivat myös käytettävissään voimassa olevat hallinnon oikeussuojakeinot.

<sup>3</sup> *Hidén*, Perusoikeudet hallitusmuodon II luvussa. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen vuosikirja 1971, s. 51; *Kaira*, Merimiesten eläkelaitoksen oikeudellisesta asemasta, Lm 1936, s. 260; *Merikoski*, Muuttumaton muuttuva valtiosääntömme, Porvoo 1969, s. 114.

<sup>4</sup> *Hakulinen*, Yhteisön oikeusturva hallitusmuodon mukaan, Lm 1946, s. 569 ja 589; *S:a*, Lisämiettiä yhteisöjen oikeusturva-asiansa, Lm 1947, s. 240; *Kastari*, Kansalaisvapauksien perustuslainturva, Vammala 1972, s. 72 ss.

<sup>5</sup> Samana vuonna ja myöhemminkin (1908 ja 1911) tehtiin aloitteita vastaavien lakien säätämiseksi. Laki yleisistä kokouksista saatiinkin jo v. 1907, mutta paino-  
vapauslaki ja yhdistyslaki vasta v. 1919.

Hallitusmuotoon, sen II lukuun, sisällytettiin muualta saatujen esikuvien mukaan tietyt perusoikeudet. Niiden määrä on varsin rajoitettu verrattuna monien muiden valtioiden pitkiin luetteloihin. Meillä perusoikeudet ovat säännönmukaisesti luonteeltaan oikeudellisia. On vältetty sellaisia ohjelmallisia säännöksiä kuin »oikeus sivistykseen», »oikeus ottaa osaa kulttuurielämään», »oikeus perustaa perhe» jne.<sup>6</sup> Eräät perusoikeudet ovat sellaisia, että vain luonnolliset henkilöt voivat päästä niistä osallisiksi. Toisaalta tietyt poliittiset oikeudet, äänioikeus, vaalikelpoisuus ja oikeus päästä julkiseen virkaan, eivät sisälly hallitusmuodon II lukuun, vaan äänioikeus ja vaalikelpoisuus taataan kokonaan eri perustuslaissa, valtiopäiväjärjestyksessä.

Hallitusmuodon II luvun otsakkeena on »Suomen kansalaisen yleiset oikeudet ja oikeusturva». Tätä otsikkoa on pyritty tulkitsemaan siten, että lainsäätäjä on tahtonut asettaa vastakkain toisaalta Suomen kansalaiset eli suomalaiset luonnolliset henkilöt, toisaalta suomalaiset (yksityisoikeudelliset) oikeushenkilöt sekä ulkomaalaiset (vieraan valtion kansalaiset ja oikeushenkilöt) ja kansalaisuudettomat henkilöt.<sup>7</sup>

Toisinaan on lisäargumenttina siihen, ettei oikeushenkilöillä ole perusoikeuksia, viitattu korkeimman hallinto-oikeuden v. 1956 tekemään ratkaisuun, minkä mukaan yhdistyksellä ei ole oikeutta saada tietoa yleisestä asiakirjasta, joka on julkinen.<sup>8</sup> Tätä päätöstä voidaan kuitenkin arvostella. Mitä sillä on voitettu, kun yhdistyksen jäsenenä olevilla Suomen kansalaisilla joka tapauksessa on oikeus saada tieto julkisesta asiakirjasta. Normaali järjestyksessä perustetussa yhdistyksessä on aina jäsenenä Suomen kansalaisia.<sup>9</sup> Vain jos enemmän kuin kolmannes jäsenistä tai kaikki ovat ulkomaalaisia, tarvitaan yhdistyksen perustamiseen tai toiminnan jatkamiseen valtioneuvos-

<sup>6</sup> Eri asia on, että vastaisuudessa saattaa olla syytä lisätä tällaiset oikeudet perustuslakiin Suomen liittyttyä yleismaailmallisiin ihmisoloissopimuksiin, joihin sisältyy lukuisia taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä perusoikeuksia.

<sup>7</sup> Tähän argumenttiin vetoavat erityisesti *Merikoski*, Omistusoikeuden perustuslainsuojasta, Lm 1947, s. 299 ja *Hidén*, m.t., s. 51. — Vuoden 1917 perustuslakikomitean mietinnön ja hallituksen esityksen perusteluista ei käy ilmi, mitä otsakkeella on tarkoitettu.

<sup>8</sup> KHO II 578. — Yleisten asiakirjain julkisuutta voidaan pitää perusoikeuteen verrattavana oikeutena, vaikkei sitä olekaan turvattu perustuslaissa. Ks. *Merikoski*, Grunddragen av Finlands offentliga rätt I, 2 p. 1971, s. 54 s.

<sup>9</sup> Poliittisessa yhdistyksessä ei jäsenenä saa olla lainkaan ulkomaalaisia. Muussa »tavallisessa» yhdistyksessä ei ulkomaalaisia saa olla hallituksen jäsenenä. Vain luvanvaraisessa yhdistyksessä voivat kaikki jäsenet hallitusta myöten olla ulkomaalaisia. Ks. Laki yhdistyksistä 4.1.1919/1 4 § 1 mom. ja 17 §.

ton lupa.<sup>10</sup> Tällaiselta yhdistykseltä saattaisi olla paikallaan evätä tiedon saaminen julkisesta asiakirjasta.

Asiasta keskusteltaessa on muistettava, etteivät muukalaisetkaan ole oikeudettomia vieraassa valtiossa. Heitä on vanhastaan suojannut ns. vähimmäismittapuu eli minimistandardi, jonka perusteella heille kuuluvat oikeudet ovat vastanneet suunnilleen »sivistysvaltioiden» omien kansalaisten perusoikeuksia.<sup>11</sup> Valtiot ovat myös tehneet lukuisia kahdenkeskisiä sopimuksia kansalaistensa vastavuoroisesta kohtelusta. Toisen maailmansodan jälkeen tehdyissä monissa ihmis-oikeussopimuksissa tehdään kotimaan kansalaisten ja muukalaisten kesken ero yleensä vain poliittisten oikeuksien kohdalta.<sup>12</sup>

Yleensä kysymystä oikeushenkilöiden perusoikeussuojasta on lähdetty tarkastelemaan omaisuuden suojan kannalta ja tehdyt johtopäätökset on yleistetty koskemaan muita perusoikeuksia. Monet muutkin perusoikeudet ovat sen laatuksia, että voi hyvinkin ajatella myös oikeushenkilöiden olevan niiden osalta sen korostetun suojan tarpeessa, mitä perusoikeudet tarjoavat.

Parhaiten saataneen oikea kuva asiasta tarkastelemalla hallitusmuodon II luvussa mainittuja perusoikeuksia yksitellen ja tekemällä johtopäätökset tämän tarkastelun perusteella.

3. Ensimmäisenä hallitusmuodon II luvussa esiintyy 5 §:n yhdenvertaisuussäännös. Sen mukaan Suomen kansalaiset ovat yhdenvertaiset lain edessä. Tällä säännöksellä ei katsota olevan omaa materiaalista sisältöä. Se ei olekaan varsinainen perusoikeus, vaan yleinen yhdenvertaisuussäännös ja tarkoittaa lähinnä sitä, että tuomioistuinten ja muiden viranomaisten on toimittava mahdollisimman objektiivisesti ja tasapuolisesti.<sup>13</sup>

Se merkitsee, että samanlaisissa tapauksissa on pyrittävä samantyyppiseen ratkaisuun. Jos kaksi luonnollista henkilöä esiintyy vastakkain »oikeusasiassa», on heitä kohdeltava yhdenvertaisina. Samoin on tietenkin meneteltävä, milloin kahden oikeushenkilön edut ovat ristiriitaiset (osakeyhtiö — osakeyhtiö, osakeyhtiö — osuuskunta). Objektiivisuutta on noudatettava myös silloin, kun vastakkain ovat oikeushenkilö ja luonnollinen henkilö (suuryhtiö — pieni mies) siinä

<sup>10</sup> Laki yhdistyksistä 4 § 1 mom. in fine.

<sup>11</sup> Ks. Sainio, Muukalaisen oikeusasemasta I, s. 72.

<sup>12</sup> Kun sopimusvaltiolla ei ole oikeutta yksipuolisesti muuttaa sopimusmääräyksiä perustuslaillakaan, on eron tekeminen kansalaisten perusoikeuksien ja muukalaisten »perusoikeuksien» kesken menettämässä suurelta osalta merkityksensä.

<sup>13</sup> Ks. Hidén, m.t., s. 31; Kastari, m.t., s. 273 ss.

mielessä, että kummankin oikeutetut vaatimukset on lain mukaan suojattava.

Hallitusmuodon 5 § kohdistaa kärkensä myös lainsäätäjään. Tämä ei saa säätää lakeja, jotka asettavat tietyt ryhmät toisia parempaan tai huonompaan asemaan. Yksilöiden tasa-arvoisuutta korostavat lisäksi eräät muutkin II luvun pykälät.<sup>14</sup>

Tässä kohden voidaan todeta, että perustuslakien säännöksistä huolimatta ihmisyyksilöiden psyko-fyysisten rakenne-eroavuuksien johdosta on mahdotonta päästä ehdottomaan tasa-arvoisuuteen. Ikä- ja sukupuolierojen lisäksi erilaisuus on tavallista ihmisten kesken. Toinen on absolutisti, toinen alkoholisti; toinen lahjakas, toinen typerä; joku tutkii teleskoopilla avaruutta, toinen mikroskoopilla ääretömän pientä. Tietty eriarvoisuus onkin vain yhteiskunnalle eduksi.<sup>15</sup>

4. Hallitusmuodon 6 §:ssä mainituista oikeushyvistä on omaisuus luonteeltaan sellainen, että sen suojan voitaisiin helposti ajatella kuuluvan myös oikeushenkilöille perusoikeutena. Kun omaisuuden suojasta on erittäin paljon kirjoitettu<sup>16</sup>, mainitaan tässä vain eräitä näkökohtia.

Voidakseen täyttää elämäntehtävänsä ihminen tarvitsee paitsi tietyn määrän henkilökohtaista ja henkistä vapautta myös omaisuutta. Omaisuuden oikeussuoja on valtiossa järjestettävä sen mukaan, miten laajalti yksityinen omistusoikeus ja muut varallisuus oikeudet on siellä tunnustettu. Valtio määrää, mitä omaisuutta kukin saa hankkia ja hallita. Oikeus omaisuuden hankkimiseen on taas läheisessä yhteydessä elinkeinotoiminnan harjoittamisen kanssa. Esim. maa- ja metsätaloutta sekä kaivostoimintaa ei voida ajatella ilman kiinteän omaisuuden hallintaa. Niin kauan kuin maassa on voimassa elinkeinon harjoittamisen vapaus, tulee omaisuuden nauttia suojaa, paitsi

<sup>14</sup> HM 9 §:n mukaan Suomen kansalaisen oikeus päästä valtion virkaan on riippumaton siitä, mihin uskonnolliseen yhdyskuntaan hän kuuluu tai kuuluuko hän yleensä mihinkään sellaiseen. HM 14 § korostaa suomea ja ruotsia puhuvien kielellistä yhdenvertaisuutta ja 15 §:n mukaan valtakunnassa ei saa myöntää aatellis-arvoja eikä muitakaan perinnöllisiä arvoja.

<sup>15</sup> Miten vaikeaa tasa-arvoisuuden saavuttaminen on, osoittavat käytännön tulokset niissä maissa, missä perustuslaki turvaa kaikille esim. oikeuden työhön ja palkkaan, palkkaan työn laadun ja määrän mukaan: ahkerat ja laiskat, kätevät ja kömpelöt joutuvat eri asemaan.

<sup>16</sup> Ks. esim. *Erich*, Suomen valtio-oikeus I, Helsinki 1925, s. 225 s.; *Hakkila*, Suomen tasavallan perustuslait, Porvoo 1939, s. 41 ss.; *Kastari*, Sosialisoinen perustuslaillisista edellytyksistä Suomen oikeuden mukaan, Porvoo 1947; *Kekkonen*, Demokratia ja perusoikeudet, Tapiola 1972, s. 123 s.; *Rieppula*, Eduskunnan perustuslakivaliokunta perustuslakien tulkitsijana (väitösk.), Vammala 1973, s. 180 ss. sekä aikaisemmin mainitut Hakulisen, Kastarin ja Merikosken kirjoitukset.

viranomaisten ja ei-viranomaisten oikeudettomalta puuttumiselta, myös »lailliselta» puuttumiselta ja tämän takia myös oikeushenkilöt tarvitsevat tällaista suojaa.

Omaisuu­den suoja on sikälikin tärkeä, että omaisuuteen puututaan useammin kuin muihin hallitusmuodon II luvussa suojattuihin oikeushyviin. Omaisuus ei ole sellainen »pyhä» oikeus, miksi se demagogisessa ja propagandistisessa tarkoituksessa usein kuvataan. Päin vastoin omaisuus (omistusoikeus) on 6 §:ssä mainituista oikeushyvistä ainoa, johon voidaan puuttua tavallisessa lainsäädäntöjärjestyksessä. Tämä johtuu käytännön vaatimuksista. Perustuslakivaliokunta lausui mietinnössään v. 1917 valtiopäivillä<sup>17</sup> pitävänsä tarpeellisenä säännöstä siitä, että omaisuuden pakkolunastuksesta yleiseen tarpeeseen täyttä korvausta vastaan säädetään lailla. Tämän sisältöinen säännös tuli hallitusmuodon 6 §:n 3 momentiksi. Milloin kysymyksessä on muunlainen pakko-otto, on käytettävä perustuslainsäädäntöjärjestystä yleisen säännön mukaan hallitusmuodon 95 §:n 1 momentin nojalla.

Muut 6 §:n 1 momentissa mainitut oikeushyvät sitä vastoin ovat niin »pyhiä», ettei niitä voida pakkolunastaa edes täyttä korvausta vastaan. Siten ei jonkun henkilön vapautta voida »pakkolunastaa» jonkin yksinäisyydenkestokokeen suorittamista varten. Kansalaisen ruumiillista koskemattomuutta ei voida »pakkolunastaa» jonkin taudin istuttamiseksi häneen ja mahdollisten operatioiden tekemiseen jne.

Kaikkiin 6 §:ssä mainittuihin oikeushyviin voidaan puuttua rangaistussäännöksiin. Yhteiskunta tarvitsee sanktioita oikeusjärjestyksen ylläpitämiseksi (kuolemanrangaistus, vapausrangaistus, sakko, kunniarangaistus ja omaisuuden menetetyksi tuomitseminen ovat tavallisimmat).

On kuitenkin sattunut, että tavallisella lailla on tehty sallituksi ruumiilliseen koskemattomuuteen syvästi puuttuva pakkokastroiminen. Ensimmäisen kerran tämä esiintyy v. 1935 sterilisoimislaissa. Vuonna 1950 sterilisoimisesta ja kastroidimisesta annettiin eri lait. Pakkokastrointi usein mainitaan eräänä esimerkkinä siitä, miten muiden oikeushyvi­en suoja on toisarvoinen omaisuuden suojan rinnalla. Lainsäätäjän menettelyyn lienee kuitenkin vaikuttanut se, että kastroidintia alunperin pidettiin rikoksesta johtuvana rangaistuksen luontoisena seuraamuksena. Vuoden 1970 kastroidimislain (282/70) mukaan

<sup>17</sup> N:o 4/1917 II Vp.

kastrointi voidaan toimittaa vain asianomaisen omasta vapaasta pyynnöstä ja pyyntö voidaan peruuttaa. Toisin sanoen tehty virhe on tunnustettu ja korjattu.

Mainittakoon vielä, että kun muihin hallitusmuodon 6 §:ssä mainittuihin oikeushyviin puuttuminen tavallisen lain nojalla aina tapahtuu rangaistusseuraamuksena tai hallinto-oikeudellisena seuraamuksena rikollisen teon tai oikeudellisten velvoitteiden laiminlyömisestä<sup>18</sup>, niin omaisuuteen kajoaminen ei edellytä tällaista perustetta, vaan saattaa johtua pelkästään huonosta onnesta: mökinmiehen tonttimaan sattuu jäämään suunnitellun tiensuunnan alle. Ja samaa omaisuutta voidaan »viipaloida» useita kertoja. Jos tietä joudutaan levittämään, voidaan tarkoitukseen lunastaa lisämaata niin usein kuin tarvitaan.

Vaikka omaisuuden suoja itse asiassa ei ole niin vankasti ankkuroitu kuin muiden 6 §:ssä tarkoitettujen oikeushyvien, niin on todettava, että suoja joissakin tapauksissa saattaa sittenkin olla »kiusallisen» tehokas esim. itsehallintoyhdyskuntien kehityksen ja sosiaalisten toimenpiteiden kannalta.<sup>19</sup>

5. Hallitusmuodon 6 §:n 1 momentissa mainituista perusoikeuksista myös kunnian suoja saattaa olla tarpeen oikeushenkilöiden kohdalla. Tosin *Serlachius* lausuu<sup>20</sup>, että juridisen henkilön kunniaa on mahdotonta loukata, mutta asiallisesti kunnianloukkaus saattaa sisältää luonnollisen henkilön loukkaamisen. *Hakulisen* mukaan oikeushenkilöllä tulee olla myös kunnian suoja.<sup>21</sup> Laki vilpillisen kilpailun estämiseksi (34/30) näyttää olevan samalla kannalla.<sup>22</sup>

Myös ylin oikeusaste, ensin senaatin oikeusosasto sitten korkein oikeus, on asettunut sille kannalle, että yksityisoikeudellinen oikeushenkilö voi olla kunnianloukkauksen kohteena.<sup>23</sup> Lähellä on silloin ajatus, että oikeushenkilön kunnia nauttii myös perustuslain suojaa. Vaikeaa on kuitenkin ajatella, että lainsäätäjä yrittäisi riistää oikeushenkilöltä pelkästään kunnian suojan, vaan käytännössä se saattaisi

<sup>18</sup> Ks. kuitenkin Sukupuolitautilaki 25.1.1952/52 4 § ja Terveystoimilaki 27.2.1965/469 31 §.

<sup>19</sup> Valtiosääntökomitean välimietintö 1974 s. 1957 2. A, B, C.

<sup>20</sup> *Serlachius*, Suomen rikosoikeuden oppikirja II.1. 2 p. Helsinki 1924 s. 124.

<sup>21</sup> *Hakulinen*, Lm 1946, s. 570.

<sup>22</sup> Lain 10 §:ssä säädetään, että se, joka toisen elinkeinotoiminnasta, toisesta elinkeinonharjoittajasta yms. toisen elinkeinotoiminnan yhteydessä olevista selkoista kilpailutarkoituksessa antaa tai levittää tiedon, joka on omiaan vahingoittamaan tämän elinkeinotoimintaa, voidaan tuomita, ellei hän voi näyttää, että tieto on tosi, eikä tekoa voida katsoa herjaukseksi, vilpillisestä kilpailusta.

<sup>23</sup> Ks. oikeustapauksia Suomen laki I, rikoslain 27 luvun 2 §:n alla.

tulla kysymykseen johonkin muuhun perusoikeuteen puuttumisen yhteydessä.

6.1. Edellä on mainittu, että vuonna 1906 meillä saatiin perustuslaki, jonka mukaan Suomen kansalaisilla oli lausunto-, kokoontumis- ja yhdistymisvapaus. Tämän lain säännökset otettiin melkein sellaisinaan hallitusmuodon 10 §:ksi.

Tarkoituksena oli antaa säännöksiä siitä, mitä näiden oikeuksien käyttämisessä oli noudatettava, yleisen lain säätämisestä voimassa olevassa järjestyksessä.<sup>24</sup>

Lausuntovapauden käyttämistä säännöstävä painovapauslaki saatiin 1919. Lausuntovapauteen sisältyy kaksi puolta, toisaalta sananvapaus eli oikeus ajatusten lausumiseen puhein, kirjoituksin ja kuvalisin esityksin, toisaalta painovapaus eli oikeus ajatusten esittämiseen painotuotteen muodossa.<sup>25</sup>

Voidaan hyvällä syyllä esittää kysymys, onko oikeushenkilöllä ajatuksia. Luonnollisesti toimitsijoiksi asetetut henkilöt ajattelevat sen puolesta ja vaikka he esiintyvät oikeushenkilön nimessä, suulliset esitykset jäävät heidän lausumikseen. Sitä vastoin oikeushenkilön nimessä voidaan esittää lausumia kirjoituksin ja kuvalisin esityksin. Onhan varsin tavallista, että yhdistykset ja järjestöt, erityisesti poliittiset, esittävät erilaisia julkilausumia päivän kysymyksistä.

Painovapaus merkitsee oikeutta julkisen viranomaisen ennakolta tarkastamatta julkaista painokirjoituksia noudattaen painovapauslain säännöksiä. Se on perusoikeus, jota oikeushenkilötkin laajasti käyttävät hyväkseen. Painovapaudessa on kuitenkin pääpaino sen elinkeino-oikeudellisessa puolessa, mutta elinkeinovapaudenkin voidaan katsoa kuuluvan kansalaisen perusoikeuksiin, vaikkei se nautikaan perustuslain suojaa.<sup>26</sup>

Kirjapainoliikkeen harjoittaminen sinänsä kuuluu ohjesääntöisiin elinkeinoihin. Painovapauslain 5 §:n mukaan oikeutettu kirjapainoliikettä harjoittamaan on, paitsi Suomen kansalainen, joka ei ole holhottava, myös yhtiö, osuuskunta ja yhdistys, kun liikkeen johdossa on sellainen henkilö, joka on oikeutettu kirjapainoliikettä harjoittamaan.<sup>27</sup>

<sup>24</sup> Ks. lakivaliokunnan mietinnöt n:o 4 ja 6 1908 II Vp.

<sup>25</sup> Ks. Sainio, mt., s. 155 ja alav. 3 mainittu kirjallisuus.

<sup>26</sup> Ks. Merikoski, Grunddragen, s. 44.

<sup>27</sup> Elinkeinolain (27. 9. 1919/122) 1 §:n mukaan yhtiöt, osuuskunnat ja yhdistykset rinnastetaan Suomen kansalaisiin.

6.2. Kokoontumisvapaus merkitsee oikeutta kokoontua yhteen ohimenevästi käsittelemään jotakin asiaa. Yleisistä kokouksista v. 1907 annetun lain mukaan yleisen kokouksen saa toimeenpanna Suomen kansalainen, joka ei ole holhottava sekä yhdistys (2 §). Näin ollen näyttää siltä, että muut oikeushenkilöt on suljettu pois tämän perusoikeuden piiristä. Itse asiassa ei tällä oikeudella ehkä olisi-kaan paljon käytännöllistä merkitystä yhtiömuotoisten oikeushenkilöiden osalta, joiden osakkaat voivat kokoontua yhtiökokouksiin päättämään yhtiön asioista. Sitä paitsi osakkailla ja jäsenillä on mahdollisuus yksityisinä henkilöinä järjestää yleisiä kokouksia. Toisaalta kokous ei ole yleinen, jos vain niillä on pääsy, jotka on henkilökohtaisesti kutsuttu tai kuuluvat yhdistykseen, joka sellaisenaan on saanut kutsun (1 § 2 mom.). Useinhan oikeushenkilöiden edustajat ja jäsenet kokoontuvat juuri tällaisissa merkeissä.

6.3. Viimeisenä perusoikeutena hallitusmuodon 10 §:ssä mainitaan yhdistymisvapaus. Siitä pääsevät myös oikeushenkilöt osallisiksi. Yhdistyslain 1 §:ssä säädetään, että sellaisen tarkoituksen yhteistä toteuttamista varten, mikä ei ole vastoin lakia tai hyviä tapoja, »saa perustaa yhdistyksen.» Sanottu lainkohta on varsin »passiivinen», siinä ei lausuta ketkä saavat perustaa yhdistyksiä, mutta 3 §:stä käy ilmi, että yhdistyksen jäsenenä saattaa olla sekä yksityinen henkilö että yhteisö tai säätiö.

Kun yhdistyslain 6 §:ssä säädetään, että sopimuskirja, jolla yhdistys perustetaan, on vähintään kolmen yhdistyksen jäseneksi aikovan henkilön allekirjoitettava, näyttäisi tämä viittaavan siihen, että vaikka yhdistyksen jäseneksi tuleekin vain oikeushenkilöitä, olisi luonnollisten henkilöiden ensin allekirjoitettava sopimuskirja. Näin ei kuitenkaan ole laita, vaan sopimuskirja katsotaan päteväksi, jos sen on allekirjoittanut vähintään kolme oikeushenkilöä, joilla on äänioikeus kattoyhdistyksen kokouksissa.<sup>28</sup> Oikeusministeriön yhdistysrekisteritoimiston laintulkintaa voidaan pitää mielekkäänä ja käytännön tarpeisiin mukautuvana.

Yhdistykset jaetaan rekisteröityihin ja rekisteröimättömiin yhdistyksiin. Yhdistysrekisteriin merkitsemistä varten tulee yhdistyksen täyttää tietyt laissa mainitut edellytykset (6 ja 7 §). Vain rekisteriin merkitty yhdistys on oikeushenkilö.

<sup>28</sup> Oikeusministeriön yhdistysrekisteritoimistosta 23.9.1977 saatu tieto.

7. Hallitusmuodon 11 §:ssä mainittu kotirauhan suoja on sen laatuinen perusoikeus, että sen voisi sanoa luonnostaan kuuluvan perusoikeutena myös oikeushenkilöille. Yhteiskuntajärjestyksen ylläpitäminen vaatii, että oikeushenkilön kotirauha (huonetilat, arkistot, asiakirjat) turvataan samalla tavoin kuin yksityisten kansalaisten. Koti-etsinnän edellytyksistä ja toimittamisesta säädetään lailla.<sup>29</sup>

8. Hallitusmuodon 12 §:ssä mainittujen kirje-, lennätin- ja puhelinsalaisuuden turvaaminen oikeushenkilölle on yhtä kipeään tarpeen vaatima kuin luonnollistenkin henkilöiden nauttima vastaava suoja. Huomattava on, että kun hallitusmuodon II luvun muissa pykälissä nimenomaan puhutaan »Suomen kansalaisen» oikeuksista, niin 12 § kuuluu lyhykäisyydessään: »Kirje-, lennätin- ja puhelinsalaisuus on loukkaamaton, mikäli siitä ei ole laissa poikkeusta säädetty». Näyttäisi siis siltä, kuin lainsäätäjä olisi katsonut, että ainakin tässä on kysymys sellaisesta perusoikeudesta, jota ei voi omistaa vain yksityisille kansalaisille, mikä »kentällä» olisi mahdotontakin.

Käytännössä sovelletun mallin mukaan olisi todettava, loukkaisiko esim. osakeyhtiölle osoitetun kirjeen avaamisen salliminen kymmentuhannen osakkaan tai jonkun tahi joidenkuiden heistä kirjesalaisuutta ja sitä tietä todettaisiin yhtiön perusoikeuteen puuttuminen. Tietenkin »loukkaus» saattaisi koskea myös liikesalaisuuksia ja sitä kautta omaisuusetuja. Mielekkäämpää on kuitenkin katsoa, että yhtiölle osoitettu kirjeenvaihto nauttii ilman muuta samaa perusoikeussuojaa kuin esim. yhtiön toimihenkilöille henkilökohtaisesti osoitetut kirjeet. Sitäpaitsi on huomattava, että kirjesuoja koituu sekä lähettäjän että vastaanottajan hyväksi, joten jos jompikumpi on yksityinen Suomen kansalainen, yhteisö pääsee suojasta osalliseksi. Jos siis oikeushenkilöltä sellaisenaan riistettäisiin sanottu suoja, perusoikeusturvaan olisi helppo päästä kiertäen, oikeushenkilöiden toimihenkilöt osoittaisivat liikekirjeet toisilleen henkilökohtaisesti, varmuuden vuoksi vaikka vielä kotiosoitteillaan. Johdonmukaiselta näyttää silloin, että suoja koituu muutta mutkitta oikeushenkilöiden hyväksi.<sup>30</sup>

<sup>29</sup> Ks. Laki takavarikosta ja etsinnästä rikosasioissa 12. 6. 1959/260.

<sup>30</sup> Huomattava on, että kirjelähetysten koskemattomuuden kansainvälisoikeudellinen suoja on erittäin vahva. Jo v. 1907 tehdyssä Haagin yleissopimuksessa, joka koski erinäisiä valtausoikeuden harjoittamisen rajoituksia merisodassa, sovittiin, että merellä puolueettomasta tai vihollisaluksesta löydetyt puolueettomien tai sodankävijäin postilähetykset, olivatpa luonteeltaan virallisia tai yksityisiä, ovat loukkaamattomat. Jos alus vallataan, tulee valtaajan lähettää ne edelleen mahdollisimman pian (1 art. 1 mom.).

Edellä lausuttu koskee sellaisenaan puhelin- ja lennätinsalaisuutta, vaikka oikeutettu tai oikeudeton puuttuminen niihin tapahtuu teknisesti toisin keinoin.

9. Hallitusmuodon 13 §:n mukaan Suomen kansalaista ei saa tuomita muussa tuomioistuimessa (»oikeudessa»), kuin siinä jonka alainen hän lain mukaan on. Tämä säännös viittaa oikeudenkäyntijärjestykseen, erityisesti oikeudenkäymiskaaren 10 lukuun, jossa säädetään laillisesta tuomioistuimesta.

Säännöksen on lähinnä katsottava tarkoittavan sitä, ettei vastaaja ole velvollinen saapumaan vastaamaan muuhun tuomioistuimeen, kuin sellaiseen, joka on oikea alueellisessa, asiallisessa ja asteellisessa suhteessa.<sup>31</sup> Mutta lisäksi hallitusmuodon 13 § antaa kansalaiselle takeet siitä, ettei tuomioistuin voi kieltäytyä jakamasta hänelle oikeutta, so. ettei se aiheettomasti kieltäydy ottamasta hänen asiaansa tutkittavakseen.<sup>32</sup> Säännös sisältää siis ns. oikeuden epäämisen-kiellon.

Säännöksen voidaan hyvällä syyllä katsoa koskevan myös oikeushenkilöitä. Niitä koskevia forum -sääntöjä tavataan eräissä erityislaeissa.<sup>33</sup>

Hallitusmuodon 13 §:ää täydentää 60 §:n säännös, jonka mukaan ei saa asettaa tilapäisiä tuomioistuinta, joskin erityistuomioistuinta saa perustaa lailla.

10.1. Hallitusmuodon II lukuun sisältyy vielä eräitä perusoikeuksia, joiden voisi olettaa koituvan myös oikeushenkilöiden suojaksi.

Näihin kuuluu ensiksikin 7 §:n säännös »liikkumisvapaudesta.» Sanotun lainkohdan mukaan Suomen kansalaisella on oikeus oleskella omassa maassa, vapaasti valita täällä asuinpaikkansa ja kulkea paikkakunnalta toiselle, mikäli laissa ei ole toisin säädetty.

Täten suomalainen oikeushenkilö voi valita kotipaikakseen ja toimipaikakseen minkä tahansa paikkakunnan Suomessa, mutta »liikkuvan» liiketoiminnan harjoittamiselle on kuitenkin asetettu rajoituksia niin kuin yksityisellekin henkilölle.<sup>34</sup>

Se mitä hallitusmuodon 14 §:n 2 momentissa säädetään Suomen kansalaisen oikeudesta käyttää tuomioistuimissa ja hallintoviran-

<sup>31</sup> Ks. OK 10 luvun lisäksi OK 8:2 sekä esim. Merilaki 9. 6. 1939/167 251, 260—264 ja 272 §.

<sup>32</sup> *Erich*, mt., s. 229.

<sup>33</sup> Ks. esim. L yhdistyksistä 4. 1. 1919/1 31 ja 33 §; Osuuskuntalaki 28. 5. 1954/247 101 ja 127 §.

<sup>34</sup> L liikkuvasta kaupasta 8. 7. 1961/389.

omaisten luona omassa asiassaan äidinkieltään, suomea tai ruotsia sekä sillä kielellä saada toimituskirjansa, sopii analogisesti sovellettavaksi myös suomalaisiin oikeushenkilöihin.<sup>35</sup> On vaan otettava huomioon, että äidinkieltä vastaa oikeushenkilöillä pöytäkirjakieli.<sup>36</sup>

Kun hallitusmuodon 8 §:n mukaan Suomen kansalaisella on oikeus, julkisesti ja yksityisesti harjoittaa uskontoa, mikäli lakia tai hyviä tapoja ei loukata ja kun 10.11.1922 annetun uskonnonvapauslain (267/22) 1 §:ssä säädetään yleisesti, että uskontoa saa Suomessa harjoittaa julkisesti ja yksityisesti, mikäli lakia tai hyviä tapoja ei loukata, on selvää, että oikeushenkilö saa järjestää hartaustilaisuuden.<sup>37</sup> Tällä ei vielä ole lausuttu, että uskonnonharjoitusvapaus kuuluu oikeushenkilölle perusoikeutena, mutta mikään ei näyttäisi estävän analogiatulkintaa tässäkin tapauksessa.<sup>38</sup>

10.2. Edellä ovat eräät hallitusmuodon II lukuun sisältyvät perusoikeudet jääneet käsittelemättä. Ne ovat kuitenkin luonteeltaan sellaisia, etteivät oikeushenkilöt missään tapauksessa voi päästä niistä osallisiksi. Näihin kuuluvat henki, ruumiillinen koskemattomuus, henkilökohtainen vapaus ja työvoiman suojele.<sup>39</sup>

11.1. *Hidénin* mukaan eräänä kriteerinä, jonka mukaan on ratkaistava, nauttivatko oikeushenkilöt perusoikeuksien suojaa, on se, että »sellainen oikeushenkilöön kohdistuva toimenpide, jonka yksilölle aiheuttamia seuraamuksia ei suoraan henkilöön kohdistuvalla toimenpiteellä aikaansaatuina pidettäisi perusoikeussuojan loukkamisena, ei voi merkitä perusoikeuksien loukkaamista.»<sup>40</sup> Tämä on luonnollisesti oikein.

Aina on siis etsittävä mittapuu luonnollisesta henkilöstä. Ensiksi todetaan, että perusoikeus periaatteellisesti on olemassa. Käytännön sovellutuksessa saadaan johtoa siitä, miten lainsäätäjän olisi suhtauduttava siinä tapauksessa, että toimenpide kohdistuisi yksityiseen kansalaiseen.

<sup>35</sup> *Kastari*, Kansalaisvapauksien perustuslainturva, s. 80.

<sup>36</sup> Ks. Kiellilaki 1.6.1922/148 2 § 1 mom.

<sup>37</sup> Tunnettua on, että jotkut liikeyritykset järjestävät mm. joulun alla omissa tiloissaan hartaustilaisuuksia henkilökunnalleen. — Julkiseen uskonnonharjoitukseen, jota ei toimeenpanna minkään uskonnollisen yhdyskunnan nimessä, on voimassa laki yleisistä kokouksista ja sovelletaan uskonnonharjoituksen toimeenpanijoihin, mitä sanotussa laissa on säädetty yleisen kokouksen puheenjohtajasta (Uskonnonvapauslain 3 §).

<sup>38</sup> *Kastari*, ib.

<sup>39</sup> Ks. HM 6 §:n 1 ja 2 mom.

<sup>40</sup> *Hidén*, mt., s. 52.

Mutta sitten käsitykset eroavat. Vallitsevan käsityksen mukaan on sen jälkeen vielä tutkittava, kajoaako oikeushenkilöön kohdistettu toimenpide konkreettisessa tapauksessa yksityisten kansalaisten (esim. osakkaiden) perusoikeuksiin. Vähemmistön kannan mukaan toimenpide, joka loukkaa yksityisten kansalaisten perusoikeuksia, loukkaa sellaisenaan myös oikeushenkilöiden vastaavia perusoikeuksia.

Asian valaisemiseksi tarkastellaan vielä joitakin perusoikeuksia käytännön sovellutuksen kannalta. Jos eduskunta haluaisi säätää lain, jonka mukaan oikeushenkilöiden lähettämät ja niille osoitetut kirjeet saataisiin vapaasti avata ja sensuroida, niin toimenpide koskisi myös yksityisiä kansalaisia, jotka oikeushenkilöille lähettävät tai niiltä saavat kirjeitä. Laki olisi siis säädettävä perustuslainsäädäntöjärjestyksessä. Jos kuitenkin säädettävän lain mukaan vain oikeushenkilöiden (esim. yhdistysten) toisilleen osoittamat kirjeet saataisiin avata ja tarkastaa, niin tuntuisi aika lailla haetulta, että tällä loukattaisiin yksityisten jäsenten kirjesalaisuutta. Siis yksinkertainen lainsäädäntöjärjestys. Jos oikeushenkilöltä vietäisiin kotirauhan suoja siten, että (poliisi)viranomaiset saisivat milloin tahansa käydä tutkimassa oikeushenkilöiden asiakirjoja ja arkistoja ilman laillisia edellytyksiä kotietsintään, ei menettely varmaan vastaisi yleisen oikeustajunnan vaatimuksia. Reaktio olisi voimakas ainakin silloin, jos edellä tarkoitetut toimenpiteet kohdistettaisiin puolueena rekisteröityyn poliittiseen yhdistykseen.

Jos lakia yleisistä kokouksista muutettaisiin siten, että yhdistyksiä kiellettäisiin toimeenpanemasta yleisiä kokouksia, niin vallitsevan käsityksen mukaan olisi kaiketi katsottava, että (tilapäinenkin) yksinkertainen enemmistö voisi säätää lain. Tätenhän yhdistykset vain rinnastettaisiin osakeyhtiöihin ja osuuskuntiin, jotka eivät myöskään lain mukaan saa järjestää yleisiä kokouksia. Kuitenkin on kysymyksessä niin tärkeä poliittinen ja demokraattinen perusoikeus, että yleinen mielipide ei hyväksyisi sen riistämistä yhdistyksiltä yksinkertaisessa lainsäädäntöjärjestyksessä.

Esimerkkejä voitaisiin jatkaa. Kuitenkin jo edellä esitetyt osoittavat, että perusoikeuksien kohdalla ollaan alueella, jolla on syytä liikkua varovasti.

11.2. Vaikka vuoden 1919 hallitusmuodon laatijat muodollisesti pitivät silmällä vain »Suomen kansalaisten» yleisiä oikeuksia, niin valtiopäiväasiakirjoista ei käy selville, että he olisivat tahtoneet sulkea

pois oikeushenkilöt. Jos mennään ajassa taaksepäin ja tarkastellaan v. 1906 perustuslakia, joka takasi Suomen kansalaisille lausunto-, kokoontumis- ja yhdistymisvapauden, niin perustelujen mukaan säännöksiä siitä, mitä näiden oikeuksien käyttämisessä oli noudatettava, oli annettava yleisen lain säätämisestä voimassa olevassa järjestyksessä.

Vuoden 1909 laissa yleisistä kokouksista sekä vuoden 1919 painovapauslaissa ja laissa yhdistyksistä sanotut (perus)oikeudet on ulotettu myös oikeushenkilöihin, tosin yleisten kokousten järjestämisen osalta vain yhdistyksiin. Kun ei voitane olettaa, että lainsäätäjä olisi halunnut säätää puheena olevat lait perustuslain kanssa ristiriitaan, niin nähtävästi haluttiin perustuslain sanonnalle »Suomen kansalainen» antaa laajempi sisältö. Tämä ei tapahtunut perustuslaista poiketen, vaan sitä tulkiten, *praeter legem*. Vuoden 1906 perustuslaissa oli nimenomaan korostettava Suomen kansalaisuutta erotukseksi Venäjän kansalaisuudesta.

Vuoden 1919 hallitusmuotoon v. 1906 perustuslain säännökset otettiin asiallisesti sellaisinaan (10 §). Vaikka hallitusmuodon 95 §:n 2 momentin mukaan hallitusmuoto kumosi kaikkien lakien ja asetusten säännökset, jotka olivat ristiriidassa sen kanssa, niin lakia yleisistä kokouksista, painovapauslakia ja yhdistyslakia ei katsottu kumoetuiksi miltään osin, vaan ne ovat voimassa tänä päivänä. Tämän voi tulkita merkitsevän sitä, että perusoikeuksien subjektipiirin laajentava tulkinta hyväksyttiin ja se jäi voimaan sellaisenaan. Selvä on, että voimassa olevaan rikoslainsäädäntöön ei haluttu kajota.

11.3. Vieraiden valtioiden lainsäädännöstä tarjoavat vertailukoh-  
tia toisten Pohjoismaiden lait. Norjan perustuslaki sisältää mm. lakien taannehtivuuskiellon (97 §) ja kiellon pakkolunastaa muutoin kuin täyttä korvausta vastaan (105 §). *Castberg*<sup>41</sup> huomauttaa, että kun yksityiset kansalaiset ovat perustaneet oikeushenkilön, niin sellainen oikeushenkilö saa vaatia samaa oikeuksiensa kunnioittamista kuin luonnolliset henkilöt. Oikeushenkilö pääsee ilman muuta osalliseksi 97 ja 105 §:n tarjoamasta suojasta.

Tanskan kohdalta on mainittava perustuslain 73 §:n 1 momentti, jonka mukaan omistusoikeus on loukkaamaton, niin ettei ketään voida velvoittaa luovuttamaan omaisuuttaan, paitsi milloin yleinen tarve sitä vaatii ja silloinkin vain lain nojalla ja täyttä korvausta vas-

<sup>41</sup> *Castberg*, Norges statsforfatning II, 3 p. 1964, s. 274 s.

taan. Ross<sup>42</sup> huomauttaa, että niin kuin henkilökohtainen vapaus ja yksityiselämä ovat loukkaamattomia, samoin 73 § rakentuu oikeusturvallisuuden periaatteelle. Sanottu perustuslainkohta tarjoaa suojaa mille tahansa oikeussubjektille. Se koskee yksityishenkilöitä, mutta välittömästi myös kaikkia oikeushenkilöitä, jopa julkisoikeudellisiakin.<sup>43</sup>

Ruotsin osalta *Malmgren*<sup>44</sup> selostaessaan (vanhan) hallitusmuodon 16 §:ää mainitsee, että sanotussa pykälässä tarkoitetuista monista perusoikeuksista pääsevät osallisiksi jopa ulkomaalaisetkin, tosin yleisen kansainvälisen oikeuden ja sopimusten nojalla. Ja hän toteaa, että omistusoikeuden loukkaaminen (konfiskaatio) synnyttää valtiolle korvausvelvollisuuden. Näin yleinen lausunto sulkenee myös oikeushenkilöt korvauksen saajain piiriin.

12. Keskustelussa perusoikeuksien henkilöllisestä ulottuvuudesta on omaisuuden suojalla ollut keskeinen sija ja siitä lienee aiheutunut se, että niin monet katsovat, ettei oikeushenkilö sellaisenaan voi välittömästi päästä osalliseksi hallitusmuodon takaamasta perusoikeusturvasta. Kuitenkin jos asiaa tarkastellaan yleisen oikeusjärjestyksen kannalta, ei näy olevan mitään estettä sille, että perusoikeudet ulotetaan suoraan koskemaan myös oikeushenkilöitä. On lähdettävä siitä, että Suomen oikeusjärjestys rakentuu oikeusturvallisuuden periaatteelle ja oikeussääntöjä on pyrittävä tulkitsemaan sen mukaisesti. Ei tule etsiä salalukkoa sieltä, missä lipas avautuu kantta nostamalla, sanoo H. C. Andersen.

Kun valtiosääntöuudistukseen aikanaan toden teolla ryhdytään, olisi oikeushenkilöiden perusoikeuksien suoja nimenomaan todettava, jotta välttyttäisiin vaikeilta tulkintakysymyksiltä ja ennen kaikkea, ettei kansalaisten demokraattisiin oikeuksiin päästäisi puuttumaan yksinkertaisessa lainsäädäntöjärjestyksessä sillä tekosyllä, että toimenpide on tarkoitettu koskemaan vain oikeushenkilöitä.

<sup>42</sup> Ross, Dansk statsforfatningsret II, 2 p. 1966, s. 625.

<sup>43</sup> Ross, *mt.*, s. 641. Rossin mukaan 73 § suojaa myös valtiota kuntaa vastaan ja päinvastoin.

<sup>44</sup> *Malmgren*, Sveriges grundlagar, 11 p. 1971, s. 25 s.